

Донецьке обласне відділення «Української бібліотечної асоціації»
Комунальний заклад культури «Донецька обласна бібліотека для дітей»

Мовне питання. Донеччина:

**дослідження
мовної ситуації в контексті
російсько-української війни**

методика моніторингового
дослідження

2024

УДК 81'246.2 (477.62)

М74

Мовне питання. Донеччина: дослідження мовної ситуації в контексті російсько-української війни :

М-74 програма та методика моніторингового дослідж. / Комун. закл. культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» (Україна) ; уклад. Л. В. Козінченко. – Б. м. , 2024. – 21 с.

Програму та методику моніторингового дослідження розроблено з метою вивчити мовну ситуацію Донецької області в контексті російсько-української війни та провести аналіз впливу подій після 24.02.2022 року на мовну поведінку, а також мовні уподобання мешканців регіону.

УДК 81'246.2 (477.62)

Вступ

Донецька обласна бібліотека для дітей робить важливий крок у напрямі вивчення мовної ситуації в області через проведення дослідження «Мовне питання. Донеччина: дослідження мовної ситуації в контексті російсько-української війни».

Нинішні події в Україні, зокрема повномасштабне вторгнення військ російської федерації, зумовили потребу в ретельному вивченні змін у мовних уподобаннях/практиці та їхньому впливі на суспільство.

Здійснюючи це дослідження ми маємо на меті зрозуміти не лише кількісні зміни, але й визначити їхні соціокультурні, психологічні та ідентифікаційні аспекти, надаючи глибину розумінню контексту мовної динаміки.

Аудиторією дослідження є не лише відвідувачі, але й працівники бібліотек та культурних хабів, які репрезентують культурний інтелект регіону. Їхня активна участь і досвід є важливими чинниками для формування об'єктивного зображення мовної реальності, а також для забезпечення всебічного розгляду динаміки змін.

Проблематика дослідження

Почнемо з визначення терміну та подальшого аналізу мовної ситуації* в Донецькій області. Увага буде сфокусована на обґрунтуванні мотивів проведення даного дослідження, зокрема на вивченні змін у мовних вподобаннях мешканців регіону після повномасштабного вторгнення російських військ на територію суверенної та незалежної держави – України.

Мовна ситуація – соціолінгвістична характеристика певного населеного пункту, історичної або географічної області, етнічного регіону, держави або її адміністративних одиниць, групи держав і будь-яких інших територій, у межах яких розглядається ареальне і соціальне взаємовідношення, а також функціональна взаємодія форм і стилів тієї чи іншої мови або декількох мов.

Проблема українсько-російської двомовності в Україні є дуже складною та суперечливою, оскільки явище білінгвізму поширене на теренах країни та окремих регіонів, зокрема на Донеччині. Причиною двомовності є витіснення української мови російською, яке відбувалося протягом трьох століть (1654–1990 рр.) під час перебування України у складі російської імперії – самодержавної та комуністичної.

Здобуття Україною незалежності мало важливий результат – було припинено процес русифікації.

90-ті роки мали вагомий вплив для самоідентифікації суспільства, вони стали потужним поштовхом, але, починаючи з 2014 року в Україні, зокрема в Донецькій області, відбулися не менш значущі зміни в різних сферах, спрямовані на зміцнення статусу української мови як державної та підвищення її суспільного престижу. Ці заходи сприяють стимулюванню громадян України, включаючи представників національних меншин, до вивчення української мови.

З 20 лютого 2023 року в області запроваджена регіональна «Програма сприяння функціонуванню української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на території Донецької області на 2023-2026 роки», яка посилює мотивацію населення області до вивчення та спілкування українською мовою, проведенню заходів, спрямованих на підтримку й популяризацію української мови, підвищення культури мовлення, поновлення та розвитку мовних традицій тощо. (детальніше дізнатися про Програму можна за посиланням: <http://surl.li/iexvm>).

Програма та методика моніторингового дослідження «Мовне питання. Донеччина: дослідження мовної ситуації в контексті російсько-української війни»

I. Обґрунтування доцільності проведення дослідження

Одним з аспектів цієї війни є мовне питання, яке стосується використання російської мови в країні та у регіоні. Проведення дослідження в контексті російсько-української війни має важливе значення з кількох причин:

- визначення актуального стану мовного використання у регіоні дозволить краще зрозуміти динаміку змін в мовній політиці та практиці під час війни;
- отримання інформації стосовно розробки та впровадження ефективних мовних стратегій, програм, проєктів, заходів для бібліотек регіону. Це може включати заходи з вивчення та підтримки української мови, стимулювання використання української мови в громадському та культурному житті, а також заходи для збереження мовного багатства як культурної спадщини;
- поширення результатів дослідження серед громадських організацій та установ, зацікавлених в організації діяльності: курсів з вивчення української мови, створення розмовних клубів, просторів, хабів, участі в міжнародних програмах, проєктах, направлених на розвиток української мови в регіоні.

Зазначені аргументи підтверджують доцільність проведення дослідження мовної ситуації в Донецькій області в контексті російсько-української війни. Результати цього дослідження матимуть велике значення для формування мовної політики та розуміння впливу війни на мовну ситуацію мешканців Донеччини.

II. Мета і завдання дослідження

Мета

Вивчення мовної ситуації Донецької області в контексті російсько-української війни. Аналіз впливу подій після 24.02.2022 року на мовну поведінку, розуміння динаміки змін у вживанні мови та структурі спілкування (на роботі та в побуті), а також визначення можливих шляхів сприяння соціальній єдності.

Завдання

- **створення мовного портрета регіону:** дослідження спрямоване на створення об'єктивного та аналітичного мовного портрета Донецької області. Це дозволить усвідомити основні особливості мовного ландшафту та сприятиме розбудові мовної ідентичності;
- **аналіз змін у мовному вживанні:** вивчення змін у мовному вживанні є ключовим елементом, оскільки це дозволить виявити нові тенденції, які виникають у зв'язку зі змінами в суспільстві;
- **формування рекомендацій:** результати дослідження стануть основою для розробки рекомендацій та стратегій мовної політики в регіоні. Це важливий крок для забезпечення позитивного впливу на мовну ситуацію та сприяння мовній різноманітності;
- **участь громадськості:** залучення мешканців Донецької області до дослідження дозволить отримати широкий погляд на мовну ситуацію та гарантує наявність різних мовних груп.

Обрана тема є актуальною та потребує комплексного підходу для забезпечення високої якості дослідження та отримання об'єктивних результатів.

III. Учасники дослідження

Організатор дослідження – Донецька обласна бібліотека для дітей:

- розробка програми і методики;
- організація дослідження;
- узагальнення отриманих даних;
- видання аналітичної довідки.

Співорганізатори – базові публічні/дитячі бібліотеки:

- роз'яснення методики дослідження бібліотекам-філіям;
- забезпечення своєчасного заповнення анкет бібліотеками-філіями в т. ч. для дітей;
- поширення інформації про дослідження;
- залучення користувачів локальних бібліотечних закладів до анкетування.

Респонденти – користувачі та фахівці бібліотечних закладів Донецької області.

Бази проведення: мережа бібліотек Донецької області, міських, селищних, сільських громад, що функціонують на підконтрольних Україні територіях.

IV. Етапи проведення дослідження

Дослідження планується провести протягом 2024 року у п'ять етапів:

- I етап – січень-лютий 2024 р. (розробка програми дослідження);
- II етап – березень 2024 р. (збір контактних даних відповідальних фахівців від базових бібліотек);
- III етап – квітень-травень 2024 р. (онлайн-анкетування респондентів);
- IV етап – травень-червень (збір первинної інформації);
- V етап – липень-жовтень 2024 р. (обробка, аналіз та зведення отриманої первинної інформації за період 24.02.2022р. – 01.06.2024р.).

Публікація аналітичної довідки листопад-грудень 2024 р.

V. Інструментарій

1. Дослідження проводиться в онлайн-форматі через заповнення опитувальної форми. Для реалізації дослідницької мети розроблені відповідні форми/анкети (див. додаток 1, 2):

- форма № 1 [«Анкета користувача»](#);
- форма № 2 [«Анкета бібліотекаря»](#).

Опитувальні форми створені на основі ресурсу Гугл форми та розміщені на Гугл диску. Доступ до зведених таблиць є у відповідальних фахівців ДОБД.

2. Базові публічні/дитячі бібліотеки мають визначити особу, відповідальну за проведення локального етапу дослідження та надати контактні дані шляхом заповнення онлайн-форми (<https://forms.gle/eAwbjykohZvz98Rk6>).

3. Відповідальний фахівець базової бібліотеки забезпечує:

- організацію III (локального) етапу **з 10 квітня до 10 травня 2024 року**;
- поширення інформації про дослідження;
- залучення користувачів локальних бібліотечних закладів до анкетування.

4. Кожна базова бібліотека забезпечує заповнення **не менше 15 анкет**, а саме:

- 10 анкет від користувачів;
- 5 від бібліотечних фахівців, зокрема керівників закладів (залежно від штатного розкладу).

5. Інформація збирається на територіях, підконтрольних Україні. Онлайн-форми заповнюються користувачами та фахівцями бібліотек Донецької області, після чого ця інформація зберігається на Гугл диску в теках, що відповідають кожній окремій територіальній громаді.

6. Збір первинної інформації, узагальнення, аналіз результатів дослідження на регіональному рівні здійснює Донецька обласна бібліотека для дітей **до 1 жовтня 2024 року**.

АНКЕТА КОРИСТУВАЧА БІБЛІОТЕКИ

Просимо взяти участь у дослідженні щодо вивчення мовних уподобань та впливу подій після 24.02.2022 року на мовну ситуацію в Донецькій області. Ваш внесок допоможе нам зрозуміти та відобразити мовний ландшафт нашого спільного середовища.

Особиста інформація

1. Територіальна громада, в якій Ви мешкали/мешкаєте до подій 24 лютого 2022 року?

---

2. Населений пункт, в якому Ви мешкали/мешкаєте до подій 24 лютого 2022 року?

---

3. Ім'я, (Прізвище на бажання):

---

4. Стать:

- чоловіча
- жіноча

5. До якої вікової категорії Ви належите?

- до 6 років
- 6-13 років
- 14-17 років
- 18-34 років
- 35-44
- 45-59
- 60 +

6. Ваша освіта

- середня
- середня спеціальна
- незакінчена вища
- вища

7. Ваша етнічна приналежність

- українець/нка
- росіянин/нка
- грек/иня
- єврей/ка
- інша (вказати) _____

Розділ 1

Огляд мовної ситуації до подій 24 лютого 2022 року

1. Якою мовою Ви та Ваша родина спілкувалися з дитинства?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

2. Якою мовою Ви спілкувалися з друзями та знайомими до подій 24 лютого 2022 року?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

3. Якою мовою Ви спілкувались на роботі до подій 24 лютого 2022 року?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

4. Якою мовою Ви спілкувались у громадських місцях (магазини, транспорт тощо) до подій 24 лютого 2022 року?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

5. Якою мовою Ви споживали контент (читали книги, дивились/слухали медіа, спілкувались в соціальних мережах) до подій 24 лютого 2022 року

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

Розділ 2

Вплив подій після 24 лютого 2022 року на мовну практику

1. Чи відбулися зміни у Вашому мовному вживанні після 24 лютого 2022 року?

- так
- ні
- інше (вказати) _____

2. Яку мову Ви вважаєте рідною?

- українську
- російську
- інше (вказати) _____

3. Як Ви оцінюєте свій рівень володіння українською мовою?

- спілкуюся вільно
- спілкуюся легко, хоча часом ще трапляються помилки (суржик, росіянізми)
- опанувати українську мені складно, але я над цим працюю
- не вмію говорити вільно і не вивчаю
- інше (вказати) _____

4. Якою мовою Ви спілкуєтеся у родині?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

5. Якою мовою Ви спілкуєтесь з друзями та знайомими?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

6. Якою мовою Ви спілкуєтеся на роботі?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

7. Якою мовою Ви спілкуєтеся у громадських місцях (магазини, транспорт тощо)?

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

8. Якою мовою Ви споживаєте контент (читаєте книги, дивитесь/слухаєте медіа, спілкуєтесь в соціальних мережах)

- українською
- російською
- двома мовами (українська, російська)
- інше (вказати) _____

Розділ 3

Аналіз мовних уподобань в сучасному регіональному контексті

1. Чи змінилася загальна ситуація стосовно використання української мови у Вашому оточенні/громаді за останні два роки?

- так
- ні

2. Якщо так, то що саме змінилося? Що вплинуло на ці зміни?

---

3. Чи Ви братимете участь в бібліотечних програмах/заходах, спрямованих на підтримку української мови?

- Я вже беру участь в подібних заходах
- Так, буду в подальшому
- Ні, не беру, але буду
- Ні, не беру й не буду

4. Які, на Вашу думку, бібліотечні заходи сприятимуть поширенню української мови серед мешканців громади, регіону та серед молоді зокрема? (оберіть один або декілька варіантів)

- Бесіди про відомих українських особистостей
- Зустрічі або контент від книжкових блогерів
- Голосні читання / аудіокниги, подкасти
- Легкий контент: мовні ігри, квести тощо
- Зустрічі з відомими укр. особистостями/ письменниками
- Конкурси та інші заходи з ораторської майстерності
- Курси з вивчення української мови
- Розмовні клуби/хаби мета яких покращити мовні навички
- Інше (вказати) _____

5. Чи підтримуєте Ви ідею організації курсів з вивчення української мови в бібліотеці?

- так
- ні
- інше (вказати) _____

6. Який вид заходів з вивчення/покращення навичок володіння мовою Вас цікавить?

- навчальні курси (з вивченням граматики, лексики тощо)
- розмовні клуби (для розвитку мовної практики)
- інше (вказати) _____

7. До якого формату Ви готові приєднатись?

- офлайн
- онлайн

8. Чи впливають якісь чинники (медіа, освіта тощо) на Ваші мовні уподобання?

- так
- ні

9. Якщо так, які ресурси найкорисніші для Вас?

---

10. На Вашу думку, чи впливає діяльність бібліотек на мовну ситуацію у Вашому оточенні/громаді?

- так
- ні

11. Як Ви бачите роль бібліотек та бібліотекарів у збереженні та підтримці української мови в сучасному суспільстві?

---

12. Що, на Вашу думку, може покращити мовну ситуацію та підвищити рівень використання державної мови у Вашій громаді?

Дякуємо за Вашу участь у дослідженні

АНКЕТА БІБЛІОТЕКАРЯ

Особисті дані

1. Територіальна громада, в якій Ви мешкали/мешкаєте до подій 24 лютого 2022 року?

---

2. Населений пункт, в якому Ви мешкали/мешкаєте до подій 24 лютого 2022 року?

---

3. Ім'я, (Прізвище на бажання)

---

4. Контактний телефон

---

5. Стать:

- чоловіча
- жіноча

6. До якої вікової категорії Ви належите?

- до 35 років
- 35-44
- 45-59
- 60 +

7. Ваша освіта

- середня
- молодший спеціаліст (фахова)
- молодший спеціаліст (інша)
- вища (фахова)
- вища (інша)

8. Як Ви оцінюєте свій рівень володіння українською мовою?

- спілкуюся вільно
- спілкуюся легко, хоча часом ще трапляються помилки (суржик, росіянізми)
- опанувати українську мені складно, але я над цим працюю
- інше (вказати) _____

Розділ 1

Вплив російської агресії на мовну ситуацію

1. Чи підтримуєте Ви запровадження обов'язкового використання державної української мови у сфері обслуговування (в т.ч. в бібліотеках)?

- так
- ні
- інше (вказати) _____

2. Яка мова більше використовувалась у спілкуванні користувачів, працівників бібліотек до 24 лютого 2022 року?

- українська
- російська
- інша (вказати) _____

3. Яка мова переважає у спілкуванні користувачів, працівників бібліотек після 24 лютого 2022 року?

- українська
- російська
- інша (вказати) _____

4. Чи спостерігається збільшення кількості користувачів, які перейшли на спілкування українською мовою під час відвідування бібліотеки за останні два роки?

- так, помітно
- так, але не значно
- ні, незмінно
- інше (вказати) _____

5. Чи стала більш популярною українськомовна література серед читачів після 24 лютого 2022 року?

- так
- ні
- інше (вказати) _____

6. Які проблеми, пов'язані з використанням української мови ви найчастіше спостерігаєте в роботі бібліотеки? Оберіть один або декілька варіантів:

- проблеми з розумінням української мови відвідувачами
  - випадки негативної реакції на прохання спілкуватися українською
  - зменшення кількості відвідувачів через небажання говорити українською мовою
  - інші (вказіть) _____
- _____
- _____

Розділ 2

Заходи на підтримку української мови

1. Чи діють у Вашій бібліотеці власні програми/проекти, спрямовані на підтримку та популяризацію української мови?

- так
- ні

2. Якщо так, напишіть назву та стисло суть/зміст

_____

_____

_____

3. Які заходи Ви організуєте або плануєте запровадити на підтримку української мови та мовної культури в бібліотеці?

Оберіть один або декілька варіантів:

- Організація заходів та соціокультурних проєктів
- Посилення популяризації українськомовної літератури та ресурсів
- Залучення волонтерів до вивчення та підтримки української мови в бібліотеці
- Впровадження мотивуючих заходів для користувачів, які спілкуються українською мовою
- Інше (вкажіть) _____

4. Чи є ініціативи (проєкти/заходи/ідеї), які Ви особисто розробили та пропонуєте користувачам Вашої бібліотеки для підтримки та розвитку української мови?

- так
- ні

5. Якщо так, напишіть назву ініціативи та коротко розкрийте суть/зміст

Розділ 3

Організація мовних курсів/просторів

1. Чи діють у Вашій бібліотеці власні програми/проєкти, спрямовані на вивчення або покращення володіння українською мовою?

- так
- ні

2. Якщо так, напишіть назву та стисло суть/зміст

---

3. Чи збільшився попит на вивчення української мови серед користувачів бібліотеки?

- так
 ні
 інше (вказати) _____

4. Чи вважаєте ви за доцільне створення мовних курсів, клубів, просторів у бібліотеці для поліпшення навичок володіння українською мовою?

- так
 ні
 інше (вказати) _____

5. Чи є потреба в залученні викладачів або інших фахівців для проведення курсів української мови?

- так
 ні

6. Якщо так, то як ви їх залучаєте?

---

7. Чи виникають у вас проблеми під час проведення курсів вивчення української мови або інших заходів з мовленнєвого розвитку?

- так
 ні
 інше (вказати) _____

8. Якщо так, то які?

---

9. Які ресурси/інструменти для вивчення української мови найкорисніші для Вас та користувачів?

Розділ 4

Результати та підсумки опитування

1. Чи було корисним для Вас це опитування, чи допоможе воно зробити роботу бібліотеки більш ефективною?

- так
- ні
- інше (вказати) _____

2. Чи є у Вас побажання, зауваження до організаторів дослідження?

---

3. Будь ласка, вкажіть назву Вашої бібліотеки (на бажання)

---

*Дякуємо за участь у дослідженні.
Для нас важлива Ваша думка.*

Відповідальна за випуск Ю. С. Василенко

Укладач: Л. В. Козінченко,

Оформлення: М. М. Кіріллова

Редактор: Н. І. Ганжела

